

NAGY DÁVID

A Német Lovagrend Magyarországon

A lovagság eredete

A lovagság gyökerei a VII. századi frank államba nyúlnak vissza, és a IX–X. századi Európában folytatódnak; a lovagság már a következő évszázadok Európájának jellegzetes társadalmi rétege.

A korai frank államban elvileg mindenki egyenlő volt, valaki földet művelt, valaki állatot tartott. Háború idején a hadsereget a törzs összes, felfegyverzett férfi tagja jelentette. Egyre határozottabban kezdett kirajzolódni a fegyverforgató réteg is. A kor harcászataiban szintén jelentős változás állt be: a gyalogos harcmódot fokozatosan felváltotta a lovas harcmódor. Ez nem egy egyszerű taktikaváltás, hanem a társadalom egészét átformáló folyamat.

A germán népek a magyarok, avarok, normannok megjelenéséig nem használták a lovat mint harci eszközt. A kalandozók gyors, hirtelen lovas támadásaival szemben azonban tehetetlen volt a gyalogság, ezért változott a harcmódor. A VII–VIII. századra már kitenyésztették azt a nagytestű, erős lovat, amely már képes volt hordozni egy teljesen felfegyverzett harcost is. Ehhez jelentős mértékben hozzájárult a nyereg, amely nem régi találmány, és a döntő jelentőségű kengyel. A (fém)kengyel csak a VIII. században terjedt el, az avarok közvetítésével: Martell Károly idejében már használtak kengyelt. A kengyel korszakalkotó jelentősége abban rejlik, hogy a lovas a nyeregből felállva teljes testtel tudott lecsapni ellenfelére. Ekkor terjedt el a lovas hadviselés jellegzetes

fegyvere, a hosszú, egyenes, kétélű kard is, mert a gyalogos harcmódor rövid nyelű csatafejszéje nem volt jól használható lovas ütközetben. A X. században pedig elterjedt a lovak patkolása, amely a manőverezésnél volt igen fontos.

A ló és a felszerelés komoly anyagi értéket képviselt, csak olyanok engedhették meg maguknak, akik jelentős anyagi háttérrel rendelkeztek. Új feladat volt a lovak takarmányozása is. A legfontosabb termék a zab volt, amit viszont kétnyomásos rendszerben (amely csak az őszi gabonavetést és a parlagon hagyást ismerte) nem lehetett termelni. A zab és más tavaszi vetésű növények bevezetése révén alakult ki a háromnyomásos gazdálkodás; a földművelés átlagszínvonala emelkedett. Lehetővé vált azok munkájának pótlása, akik a katonáskodás révén teljesen kiváltak a földművelésből. Fejlődött a vasmegmunkálás is, hiszen a lószerszámok, fegyverek, páncélok egyre jobb minőségű alapanyagot kívántak.

A VIII–IX. századra kialakul a katonáskodást foglalkozásként űző, de még lovaknak számító réteg. Tacitus feljegyzéseiből tudjuk, hogy a lovagra jellemző állandó fegyverviselés a germánoktól ered, ahol a fegyvert csak az adott törzs engedélyével lehetett viselni. Ez az ősi germán szokás később módosult, a harcos a lovagga avatás szertartása után lett a társadalom teljes jogú tagja, viszont ennek révén a társadalom kiváltságos tagja lett. Az első ünnepélyes lovagga avatás a frank uralkodói házban történt, 791-ben Regensburgban Nagy Kár-

oly a fiát, Jámbor Lajost ütötte lovaggá, ünnepélyes keretek közt. A kor szellemében (Szent Ágoston által) kialakult az igazságos háború elmélete: eszerint a harcos Krisztus katonájaként küzd a hit védelmében, ha kell, az életét is feláldozza. Az egyház a tanai közé beépítette a hadviselést, ami a kor szellemében, a folyamatos magyar, normann, és egyéb kalandozó népek pusztításai közt egyáltalán nem meglepő.

Hamarosan kialakult a lovaggá avatást megelőző „lovagképzés” szabályos menete. A nemesi családok gyerekei 6-7 éves korukban kezdték el az apródkodást, a lovagi szolgálat legalacsonyabb fokát. Rendszerint valamelyik főúr udvarában (esetleg saját családjuknál) tanulták a fegyverforgatást és a világgal kapcsolatos tudnivalókat. Az apródok először kisebb tevékenységeket végeztek: ébresztették urukat, azután a lovakat gondozhatták (ekkor már saját lovuk lehetett). Ahogy nőtt a tudásuk, az úr lakomáin felszolgálhatták az ételt és bort; ha mindezt jól ellátták, elkísérhették urukat vadászatra, gondozhatták fegyvereit. Amint az apród ezeket az ismereteket megszerezte, ő lett ura pajzshordozója, végül fegyverhordozója. Elkísérhette urát a csatába, ő vezette harci lovát és vitte fegyvereit, a harc alatt pedig a poggyszát őrizte. A fegyverhordozó már részese a csatának; legfőbb gondja a lovagi felszerelés fedező pénz clókerítése. Amint képzése és pénze lehetővé tette, sor kerülhetett az avatásra.

A fölkészült ifjút 18-20 éves korában avatták lovaggá. Az avatás eredetileg igen egyszerűen történt meg: a fegyverek átadását jelentette, elsősorban a kardét, később ehhez járult hozzá a páncél és a sarkantyú, még később a váll-és nyakérintés. A lényeg a kard és a kardszj átadása, felövezése volt. A lovag azután felugrott a lovára, néhány lépést tett, majd különböző irányba sújtott a kardjával, és ezzel be is fejeződött az egész ceremónia. Erre a katonai elemekből álló

rítusra épült rá aztán az egyházi ceremónia: az avatást a püspök irányította, a szertartás nyelve latin, színhelye a templom, illetve a templom előtti tér. A lovaggá avatás a mise után játszódott le, rendszerint öt nagy egyházi ünnep: Húsvét, Áldozócsütörtök, Pünkösd, Szent János napja vagy Karácsony idején, de lehetett valamely ünnepélyes alkalom kísérő eseménye (koronázás, esküvő, követfogadás, stb.).

A Német Lovagrend hivatalosan egyházi lovagrendnek számított, feladata a Szentföld zarándokainak védelme és a sebesültek ápolása volt. A Rend a XIII. század elején áttelepült az európai kontinensre, ahol igyekezett függetlenedni és erősödni. Észak-Európában államot is hoztak létre, és folytatták tevékenységüket.

A Rend címere háromszögű, íveltoldalú pajzs ezüst mezővel; ezt négyeli fel egy fekete kereszt. Az ezüst mező a lovagok egykori fehér köpenyéből ered. Ábrázolják még pajzsbeli képként a rendi jelvényt, a talpas keresztet is. Ez a kereszt rendjelként, katonai kitüntetésként is szerepel, a neve: vaskereszt vagy német lovagkereszt. Az érdemrend a fekete talpaskereszt ezüst szegéllyel.

A Német Lovagrend először 1211-ben jelent meg Magyarországon II. András magyar király hívására. A magyar király a Rendnek adott oklevélben adományok fejében megbízza Magyarország déli határának védelmével, a Barcaság területén. Ez a Brassótól délre és keletre fekvő terület, amelyet gyakran támadtak a kunok. II. András úgy gondolta, hogy a számottevő fegyveres erőt képviselő rend lovagjai meg tudják védeni a területet, valamint teuton telepescet vonzanak, akik benépesítik a vidéket – a Barcaság ugyanis szinte lakatlan volt.

II. András nyugati típusú védelmi rendszert kívánt létrehozni, mivel a

gyepürendszer már nem vált be a XII–XIII. század alatt folyamatossá váló kun támadással szemben. Az ázsiai pusztákon a nomád népek nyugtalanok voltak, könnyen támadást intéztek szomszédaik ellen. A kunok nehézségeit fokozta a XIII. század folyamán egyre erősödő mongol nyomás. Ezért hazánk felé voltak kénytelenek vonulni az erősebb népek elől.

A Német Lovagrend magyarországi berendezkedése hazánkban újszerűnek számított a többi rendhez képest, mivel hatalmuk nem szórt, rendházakhoz kapcsolódó birtokadományt jelentett, mint a többi rend esetében, hanem zárt territóriumot. Ez a rendszer II. András alatt még csak a felismerés szintjéig jutott el, IV. Béla alatt vált csak általánossá. A magyar király 1211-es rendeletében engedélyt adott a Rendnek, hogy az ország területén fából várakat és városokat építsenek a királyság védelmében.

Ez a típusú rendszer nem volt egyedülálló Európában, III. Sancho kasztíliai király a Calatrava-renddel hasonlóan járt el. A többi uralkodóhoz hasonlóan Andrásnak is jelentős támogatást biztosított a Lovagrend az egyre növekvő hatalmú tartományurakkal szemben.

Felmerül a Lovagrend betelepítésével kapcsolatban András külpolitikája is. A Latin Császárság 1204-es megalakulásával ugyanis úgy tűnt, a Balkán is integrálható lesz a latin kereszténységbe. II. András 1211-es okleveléből (Andreanum) pedig azt lehet kivenni, hogy a király ennek jegyében tudatosan terjesztette az országát délre és keletre.

A kutatók feltételezései közt gyakran elfogadott elmélet a rokoni alapú telepítés is. Egyértelmű, hogy Gertrúd királyné minden német betelepülőt szívesen fogadott. Gertrúd mellett öccsének Bertholdnak is nagy szerepe lehetett a betelepülésekben. Berthold 1211-ben pedig nem csak kalocsai érsek volt, hanem a Tenger mellék bánja is, magas tisztségeket töltött be. A következő

évben pedig már erdélyi vajda is volt, így Erdély egyházi és világi vezetése egy kézben összpontosult, mivel az erdélyi püspökség a kalocsai érsekség fennhatósága alá tartozott.

A behívás közvetlen előzményének általában Erzsébet magyar királylány és Hermann thüringiai tartománygróf fiának eljegyzését tekintik. Ez azért lényeges, mert a Német Lovagrend korai története szorosan kapcsolódik Thüringiához, annak fejedelmeihez. A thüringiai fejedelem egy erős szövetségest adott a magyar királynak (a főurak folyamatosan akadályozták a tárgyalásokat), akit ráadásul a pápa is támogatott. Az eljegyzés létrejöttében jelentős szerepe lehetett Gertrúdnak, valamint testvérének, Eckbert bambergi püspöknek is. Eckbertnek azért is érdeke volt az eljegyzés létrejötte, mert ő és fivére, Heinrich, Sváb Fülöp német király megölésének bűnrészessége miatt csak a frigy létrejötte esetén térhettek vissza Németországba.

Az Andreanumban a Német Lovagrendnek adományozott területet, annak határait egyértelműen ki lehet olvasni az oklevélből, bár a kifejezések miatt a terület kiterjedése nem egyértelmű. A határ az Olt folyó volt, addig pedig a Fogarasok.

Az oklevél szerint a terület pusztá és lakatlan, bár a Havasok mezőgazdasági termelésre kiválóan alkalmas síkságot zártak körbe (Györffy György: Történeti földrajz I. 821.), a szakirodalom általában úgy foglal állást, hogy a „*deserta et inhabitata*” szavak nem jelentik a terület teljes népességét. Valószínűleg a kifejezés arra utal, hogy a terület az ország központibb területeihez képest jóval ritkább népességgel rendelkezett, ezzel a kutatók jó része egyet ért. Egyes kutatók szerint török, mások szerint szláv népelemek lakták a térséget. Egyes feltételezések az „*inhabitata*” kifejezés mögött még le nem telepített, hegyi pásztorkodással foglalkozó lakosságot vélnek fölfedezni (Hanzó Lajos).

A terület megvédéséért és kolonizálásá-

ért cserébe a király kiváltságokkal ruházta fel a Rendet: az esetleg itt fellelhető nemesfémek fele a királyé, fele a Rendé, szabad vásárokat engedélyezett a Rendnek, ahol ők szedhették a vásárvámot. Mentésítette őket az erdélyi vajda vendégül látása, a szabadok dénárjai és pondusai valamint bármely más királyi adó fizetése alól. A Rend maga választhatott bírót, és egyedül a király joghatósága alá volt alávetve. András engedélyezte továbbá a (fa)várak építését is, ami addig csak a király joga volt, és bár a magánvárak építése az 1222-es Aranybullával elszaporodtak, IV. Béla hatalomra kerülésével ismét csökkent az építésük és a nem királyi kézen lévő várak száma.

Néhány kutató az 1211-es oklevelet hiányosan kiállítottnak mondta (Marian Tumlér), azonban az 1211-es oklevelet összehasonlítva az 1247-es, Johannita Lovagrendnek adottal, kimutatható a magyar írásbeliség és kancelláriai gyakorlat kialakulatlansága.

Az 1211-es oklevél kiadása utáni évben, 1212-ben II. András újabb oklevelet adott ki, amely újabb kiváltságokat adott a Lovagrendnek, mert állítólag azok a folyamatos kun támadás miatt állandó életveszélyben éltek. Az új kiváltságokban András mentesítette a Rendet a pénzbevételek zaklatásaitól, megtiltotta, hogy a pénzbevételek a kiváltságos területre léphessenek, és megengedte, hogy a lovagok és népcik az új pénzt ezüst ellenében válthassák be. Ez az oklevél arról is beszámol, hogy a Lovagrend nem teljes számban költözött be a Barcaságra, valamint a király egy újabb adományáról – Kreuzburg váráról, amelyet ők építettek. Ez azért fontos és érdekes, mert a vár és a körülötte fekvő terület kívül eshetett az első adomány által rögzítetteken – hiszen a király engedélyezte a favárak építését az adomány földeken. A vár azért is érdekes, mert fontos stratégiai helyen fekkent: a Tatar-hágó bejáratánál. A vár alaprajza egyébként meg-

egyezik a Német Lovagrend központi várával, a marienburgi váréval.

A Német Lovagrend ténylegesen a Tatar-hágó fegyveres védelmével birtokolhatta a Barcaságot, azonban 1211 és 1222 közt több olyan lépést tett a Lovagrend, ami a királlyal való viszonyuk elmérgesedéséhez vezetett. Az első, kevésbé súlyos tett a szomszédos területekről a parasztok átcsábítása volt (ezek királyi földek voltak). Ebben az időben egyébként is felerősödött országszerte a németellenesség (Gertrúd királynő tettei miatt), ráadásul a lovagok a megállapodással ellentétben nemcsak fa, hanem kővárakat is építettek. II. András annyira felűhődött ezeken, hogy már a Barcaság visszavételén és a lovagok elűzésén gondolkodott, azonban hamarosan újabb adományokat adott nekik. Egyes kutatók (Domonkos Pál Péter szerint) ez Hermann von Salza miatt következett be, aki a Német Lovagrend nagymestere volt, és a császári udvarban egyre fontosabb szerepet játszott; személyes ismeretségbe került Andrással. Ráadásul II. Frigyes a védelmébe vette a Lovagrendet, annak összes területét, bárhol is legyen. András tehát, ha elűzte volna a lovagokat, negatív európai visszhangra és fogadtatásra számíthatott volna. Végül András és a Rend 1222-ben átmenetileg meg egyezett: András Hermannnak adta a haragjában elkobzott Barcaságot, a lovagok jogait az 1211-es oklevélhez hasonlóan határozta meg, azzal a fontos különbséggel, hogy a lovagok már kővárat és kővárost is építhettek. A király tette valószínűleg összefüggésben van az Aranybullával. A megállapodás gyakorlatilag a már fennálló állapotokat szentesítette. András további földeket is adományozott: a Dunáig és a brodnikok földjéig. Ez önmagában jelzi a lovagok kunok elleni sikerét. Egyes feltételezések szerint a brodnikokon a Kárpátokhoz menekült szláv népclemeket kell érteni. Az oklevél új jogokat is adományozott: 6-6 sóhajót kaptak a Maro-

son és az Olton, és 12 hajónyi só kitermeléséhez szükséges aknászokat. A Lovagrend népei a Fogarasi havasokon való átkeléskor díjmentességet kaptak – ez a székelyek és a vlachok földjét jelentette. A Rend birtokáról elköltözőket a lovagok visszakövetelhették, de kötelesek voltak kiadni a királyi földről hozzájuk költözőket. Ez a kikötés arra enged következtetni, hogy a király és a lovagrend viszályában lényeges szerepet játszott a kolonizációs kérdés. Az oklevél továbbá megtiltotta a lovagoknak a pénzverést, tehát korábban vélhetően vertek pénzt, királyi felségjogot sértve.

A Német Lovagrend az előírtaknál nagyobb területet foglalt el már a kezdetektől is. Ezt részben a pápának is lehet köszönni ugyanis III. Honorius pápa személyében egy universalis, tehát katolikus viláгуралomra törő pápa állt a Szentszék élén. Egyrészt a pápa jóban volt a Lovagrend nagymesterével, másrészt saját terveiben is szerepelt az erdélyi lovagrend terjeszkedése: szívesen látott volna egy önálló katolikus államot a Szentföld felé vezető szárazföldi úton (a Német Lovagrend kezdetektől fogva önállóságra törekedett). Úgy tűnik, 1224-re ismét kiéleződött a viszony a király és a Lovagrend között. Makkai László szerint a király még mielőtt kiűzte volna a Lovagrendet, egy új határvédelmi rendszert dolgozott ki. Ennek eredményeként jelentős határvédelmi átcsoportosításokat hajtott végre.

Az 1225-ös oklevelei pedig már a Lovagrend kiűzéséről írnak. Vélhetően már folyamatban volt a királyi hadsereg fegyveres akciója, amikor még Honorius pápa elégedettségéről tanúbizonyságot tevő levél érkezett a Barcaságba. A pápa hiába szólította fel Andrást, hogy vonja ki csapatait a Barcaságról, amelyet nagyszámú fegyveressel szállt meg, a király nem engedett.

A Lovagrend kiűzésére több elmélet is született, de a legerterjedtebb, miszerint a lovagok külön államot akartak létrehozni, és

ezzel felségárulást követtek el. Ernst Hering szerint például önálló államot akartak létrehozni. A szerzők másik része a Barcaság pápának való felajánlását nem politikai, hanem egyházi terjeszkedésnek (*exemptio*) véli a lovagrend magyarországi tevékenységét. Györffy egyik oldalhoz sem csatlakozott, szerinte a független szerzetesi-lovagi állam létrehozásának veszélye ténylegesen fennállt, és ez késztette cselekvésre a királyt. Az pedig magától értetődő, hogy ha a lovagok nem csak a kunoktól elfoglalt, kereszténnyé tett területen rendezkedtek be, hanem nekik oda nem adott királyi földeken is, akkor a király akciója jogos volt. Mint ahogy az is, hogy a király nem engedhette meg azt sem, hogy a pápa királyi földről – a Barcaságról rendelkezzen.

A lovagok kiűzésének fő mozgatórugói Béla herceg (a későbbi IV. Béla) és Rainald erdélyi püspök voltak. Béla herceg valószínűleg felismerte, hogy a hatalma csúcán lévő Német Lovagrendhez tartozó magyarországi lovagrend megbízhatatlan alattvaló, és hogy terjeszkedésük nem a király, hanem saját hatalmukat növeli. Béla hercegnek ráadásul már ekkor is a III. Béla kori állapotok visszaállítása lebegett a szeme előtt. Béla azt is felismerte, hogy a tatár hódítás következtében a kunok szükségszerűen nyugatra szorulnak, és nyugati szomszédjuk felé tájékozódnak. A kunok ráadásul készek lettek volna a kereszténység felvételére, különösen a kalkai csatavesztés után. A Lovagrend pedig fegyveresen megtérítendő ellenségként kezelte a kunokat.

1225 nyarán tehát II. András kiűzte a Német Lovagrendet Erdélyből. Az 1225 októberi pápai oklevél már a rend visszahívására szólította fel a királyt. A lovagok által épített várakba valószínűleg saját fegyvereseit telepítette. A továbbiakban, majdnem tíz éven keresztül a császár, a lovagok és a pápa megpróbálta a Barcaság visszaadására készíteni a magyar királyt, sikertelenül.

MONGOLOK ÜLDÖZNEK KERESZTES LOVAGOKAT EGY KÖZÉPKORI PERZSA MINIATÚRÁN

A Német Lovagrend erdélyi szereplését értékelve megállapítható, hogy a még fiatal rend megragadta a lehetőséget, de a Barcaságban nem önálló államalapítási igénnyel telepedett meg. Csak a zilált magyarországi belpolitikai viszonyok készíthették territoriális hatalom kiépítésére. Ez azonban egy ad hoc, nem átgondolt és tervezett akció volt. Ráadásul a magyarországi Német Lovagrend nagymestere, Theodericus nem rendelkezett elég politikai-diplomáciai érzékkel ahhoz, hogy a magyar királyság érdekeit kellőképpen felismerve rugalmasabb maga-

tartást tanúsítson, hogy így elkerülje a nyílt konfrontációt, a rend elleni fegyveres akciót, amely az erdélyi birtok elvesztését eredményezte.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- PÓSÁN LÁSZLÓ: *A Német Lovagrend története a XIII. században*. Debrecen, 1996. Szerk.: Angi János, Pallai László, Pószán László.
- ZOMBORI ISTVÁN: *Lovagok és lovagrendek*. /Kozmosz könyvek./ Budapest, 1988.
- GÖMBÖS TAMÁS: *A szerzetes és lovagrendek címerei és viseletei*. Budapest, 1993.

„1956, Te Csillag”

Körkérdés a forradalom és szabadságharc jelenlegi közéleti megítéléséről

Főmunkatársunk, Jancsák Csaba 1998-ban körkérdéssel fordult a magyarországi közélet képviselői felé. A kérdésekre adott válaszok az 1848-49-es forradalom és szabadságharc üzeneteit és azok aktualitását világították meg. A Belvedere akkor három részben közölte a válaszokat, melyek rávilágítottak arra, hogy a százötven évvel korábbi történések emlékei elevenen élnek a magyar tudományos-szakmai és politikai élet neves személyeiben, valamint arra, hogy számos aktualitást és továbbörökítésre váró eszményt hordoznak. Ez év koraőszén főmunkatársunk ismét körkérdéssel élt a hazai közélet jelentős személyiségei felé, ezúttal emlékeiket, meglátásaikat az 1956-os forradalomról és üzeneteiről vártuk. Tisztelettel fordultunk, véleményei iránt kíváncsian MÁDL FERENC elnök úr, GÖNCZ ÁRPÁD elnök úr, MEDGYESSY PÉTER miniszterelnök úr, ORBÁN VIKTOR miniszterelnök úr, DÁVID IBOLYA miniszter asszony, GÖRGEY GÁBOR miniszter úr, KUNCZE GÁBOR miniszter úr, KOVÁCS LÁSZLÓ miniszter úr, MAGYAR BÁLINT miniszter úr, LENDVAI ILDIKÓ frakcióvezető asszony, ÁDER JÁNOS frakcióvezető úr, BALSZAI ISTVÁN frakcióvezető úr felé. A válaszokat elvétel és hozzáadás nélkül, az érkezés illetve a szerzők nevének abécérendjében közöljük.

BALSZAI ISTVÁN

Ahogy már mások is rámutattak, az 1956-os forradalom és szabadságharc a világtörténelem egyik legtisztább forradalma volt. Résztvevői nem saját érdekeiért, hanem a hazáért, a szabadságért és az emberi közösségért küzdöttek egy nagyszerű nemzeti egységben. Magyarország és Budapest neve 1956-ban hosszú évtizedekre – nemcsak Nyugaton, hanem a keleti tömb országaiban is – a szabadság szinonimája lett. A világ megtapasztalhatta, hogy az állítólagos „munkásparadicsomot” a maga 1 millió párttagjával, 350 ezer katonájával és 60 ezer államvédelmisével együtt hogyan söpri el egyetlen éjszaka alatt a népharag.

Mi volt az az erő, amely néhány óra alatt elfoglalta a gyűlölt kommunista propa-

gandát sugárzó rádió, amely ledöntötte a zsarnok szobrát, elfoglalta a központi pártlap székházát, amely felfegyverezte a felkelőket, hogy aztán néhány nap alatt ezzel a fegyveres erővel, ha csak rövid időre is, de megdöntse az öröknek hitt diktatúrát?

A válasz még ma is nehéz. Sokan, sokféle magyarázattal szolgálnak, én úgy hiszem, hogy a megnyomorított, a két világháborút vesztesként megélt magyar nemzet meg nem szűnő szabadságvágya és sok évszázados függetlenségi harcokkal dicső történelme lehet a magyarázata annak, hogy 1956 októberének napjai a forradalom vérbefojtása ellenére is nyitányát jelentették annak a folyamatnak, amely 35 évvel később a világgkommunizmus teljes bukását hozta.

1956 novemberében csak a túlerő és a

2002/XIV. 5–6.

kegyetlenség győzedelmeskedhetett egy mindössze tízmilliós nép felett. Moszkvából előbb Szolnokra, onnan pedig szovjet tankon Budapestre érkezett és hivatalba lépett a magyar történelem egyik legnagyobb áruelőjének vezetésével egy bábkormány, miközben csalárd módon törbe csalták a forradalom kormányát, illetőleg egy részét. A mai fiatalok talán nem is tudják, milyen példátlanul kegyetlen leszámolás kezdődött ezután. megszervezték a terror különítményeit, a jogon kívüli karhatalmistákat, később a munkásörséget. Rövidesen újjászervezték és soha nem látott méretűvé duzzasztották a besúgóhálózatot. Sortűzek dördültek országszerte a különítményesek fegyvereiből és több százan ártatlan személy, köztük nagyon sok nő és gyermek akkor esett czekeknek áldozatul, amikor már semmiféle harci cselekmény nem folyt az országban, a szabadságharc leverése után.

Azóta sem ismerünk ilyen kegyetlen megtorló „hadműveletet”. Különbíróóságok alakultak, letartóztatási hullám kezdődött, és a katonai és polgári bíróóságok egyes felmérések szerint ötszáznál is több halálos ítéletet hoztak, amelyet végre is hajtottak. A halálra ítélték nyolcvan százaléka munkás és paraszt származású hős volt, akiket a „magyar forradalmi munkásparaszt kormány” végeztetett ki. Egyes számítások szerint 16 ezer büntetőbíróósági per zajlott le, több mint százezer év szabadságvesztést szabtak ki a forradalom minden rendű és rangú szereplőjére. Kétszázezer honfitársunk emigrált, akiket ezután távollétükben fosztottak meg minden ingó és ingatlan vagyonuktól és természetesen állampolgárságuktól. Az itthon maradottak százezreit bélyegezték meg, közbiztonsági őrizet, internálás, rendőri felügyelet, elbocsátás, megbízhatatlanná nyilvánítás, útlevéltilalom sújtott tíz- és tízezer magyar családot, gyermekeikre kiterjedő hatállyal. Az 56-osokkal és leszármazot-

taikkal még a 80-as években is éreztették, hogy nem egyenrangú állampolgárok.

Természetesen jutalmaztak is, hiszen már néhány hónappal a szabadságharc leverése után kiosztották a Munkás-Paraszt Hatalomért érdemérméket, amelynek birtokosa és azok családtagjai elsőbbséget élveztek a lakáskiutalások, az egyetemi és főiskolai továbbtanulás terén. Kivételes nyugellátásokat osztogattak és a legnagyobb végső dícsőségnek a Munkásmozgalmi Pantconba kerülés számított.

A nyílt diktatúra hullámai csak 1963-ban csitulhattak, akkor is csak azért, mert nemzetközi nyomásra ki kellett nyitni a börtönöket cserébe Magyarország ENSZ jogainak helyreállításáért, de még azt követően is sokan bent maradtak.

Ki kell jelentenünk azt is, hogy harmincnégy éven keresztül, egészen 1990 májusáig folyt a módszeres történelemhamisítás, az „ellenforradalom”, a „hortysta restauráció”, a „Szabad-Európa Rádió uszítása”, a „Mindszenty-féle reakció” emlegetése.

Ha a szovjet hadsereg a nyugati hatalmak cinkos becegyezésével nem veri le a hozzá képest törpényi Magyarországot, egész generációk élte alakulhatott volna másként. Tudjuk, nem így történt, és magunk több mint három évtizednyi késéssel kezdhettünk neki egy olyan társadalom felépítéséhez, amelyet 1956 hősei megálmodtak.

1990-ben Magyarország, kihasználva a történelem adta lehetőséget, szem előtt tartva 1956 célkitűzéseit, szakított a négy évtizedes kommunista diktatúrával. Ennek a folyamatnak egyik zászlóvivője volt a Magyar Demokrata Fórum, amely megalakulása óta határozottan képviseli 1956 soha el nem évülő eszméit: a szabadságot, a függetlenséget, a demokráciát és a jogegyenlőséget. A jogállam intézményrendszerének megteremtésében nagy szerepet játszott az Antall József-vezette első szabadon választott

kormány, amelynek számos, a forradalomban tevékenyen részt vállaló tagja volt. Nem véletlen, hogy a legelső törvény, melyet az új Országgyűlés meghozott, nemzeti ünneppé nyilvánította október 23-át. 1991-ben megérhettük azt is, hogy az utolsó idegen katoná is elhagyta hazánk földjét, s ezzel 1956 egyik legfontosabb követelése is teljesült.

1956 októbere a magyarság nagy erőforrása, erkölcsi kútfője példa és követelmény minden szabadságszerető nép számára. Egyúttal gyógyíthatatlan seb volt a szovjet önkényuralom mára feloszlott testén, ezzel a máig élő üzenettel: minden önkényuralomnak számítania kell a jelenben és a jövőben egyaránt a népek szabadságösztönéből fakadó elemi erejű, véglegesen soha el nem fojtható, az önrendelkezés és függetlenség ősi vágyából eredő szabadságharcával.

Ezt a jelképes és egyben valóságos üzenetet a magyar nép szólaltatta meg 1956-ban, máig hallhatóan, páratlan erővel és egyértelműséggel. Ahhoz pedig, hogy a szabadságharcot ne tiporhassa le gátlástalanul a mindenkori önkény, ahhoz, hogy az önkényuralom bűnözőinek tartaniuk kelljen az elkerülhetetlen és igazságos megtorlástól, ahhoz nem elegendő virágot vinni az áldozatok sírjára.

Mi kell ehhez? A néppel sorsközösséget vállaló kormányzati hatalom és törvényhozás. A szabadságélményt és önrendelkezést, az emberi élethez való alapjogot tisztelő társadalom, amely világosan le tudja tenni a maga igényeit és követeléseit a mindenkori hatalom asztalára. Mert egészséges közösségi érzület és önvédelmi ösztön nélkül nem lehetséges sem igazi szellemi, sem gazdasági teljesítmény, sem örömteli gyarapodó élet. Ez a nemzeti szolidaritás és a hosszabb időre megtartható kormányzati legitimitás feltétele.

Budapest, 2002. szeptember 18.

MAGYAR BÁLINT

Az 1956-os forradalom hagyatéka

A forradalom öröksége olyan eszmékhez kötődik melyek minden demokratikus jogállam alapértékeit jelentik. Ezen eszmék igazsága azóta sem kérdőjeleződött meg, a szabadság, a hazaszeretet, a hősiesség minden kor minden fiataljának alapvető értéke.

1956-ban – ha csupán egy rövid időre is – hosszú évek elnyomó diktatúráit követően, Magyarország újra megtapasztalhatta a szabadság élményét. A nemzeti szuverenitás kivívása a legszebb történelmi tradícióhoz köti '56-ot. Ez a tradíció az elnyomó hatalmak uralmával szembenálló szabadságszerető nép története. A szabadság minden demokrácia sarokköve. Olyan eszme amely a legtöbb politikai értéket integrálja és megalapozza.

A forradalom másik fontos üzenete a szolidaritás. A korabeli sajtóban megjelent írásokat áttekintve világossá válik, hogy a szolidaritás értéke milyen hangsúlyosan jelent meg ezekben a hetekben. Az összefogás valamint az összetartozás-tudat példaértékű, máig ható szimbolikus üzenete az 56-os forradalomnak. Világossá teszi, hogy a társadalmi összefogás szükségessége megkérdőjelezhetetlen. Napjainkban különösen fontos szerepe lenne a szolidaritás eszméjének folyamatos jelenlétére. A mai magyar társadalmat vizsgálva, sajnos, szembetűnő, hogy legtöbb esetben csupán válsághelyzetekben jelenik meg a társadalmi összefogás.

Az 1956-os forradalom rávilágított arra, hogy azon totalitárius, autoriter rendszerek, amelyek merevségükből nem engednek, erkölcsileg és történelmileg bukásra ítéltetnek. A demokrácia sikere a diktatúrával szemben előbb-utóbb mindig bekövetkezik, ahogy ezt a Közép- és Kelet Európai rendszerváltások is bizonyítják. Minden nemzet és nép arra törekszik, hogy az emberi természetnek leginkább megfelelő társadalmi-politikai ren-

2002/XIV. 5–6.

det, azaz az emberi méltóságot védő demokráciát alakítson ki.

1956-ban széleskörű, a különböző társadalmi rétegekre kiterjedő népfelkelés bontakozott ki, melynek alapja és mozgatórugója a szabadság és a hazaszeretet volt. A forradalom nem csupán valami ellen irányuló, a külső megszállókkal szembeni fellépést is magába foglaló mozgalom volt, hanem olyan társadalmi többségre épülő nemzeti konszenzus, amely rávilágított a haza iránti elkötelezettség fontosságára. Nagy Imre és a szabadságért életüket adó felkelők hősiessége és emberi nagysága minden mai fiatal és idős polgárból méltán vált ki tiszteletet és csodálatot.

2002. október 3.

LENDVAI ILDIKÓ

Magam is egykori történészhallgató lévén (igaz, nem Szegeden, hanem Budapesten) külön örömmel teszek eleget megtisztelő felkérésüknek.

1956 örökségének vannak időtlen, mindig érvényes elemei: elsősorban a demokrácia és a nemzeti és emberi önrendelkezés feltétlen érvényességű parancsa. 1956. azt bizonyította be, hogy nincs az az eszme, amelynek nevében (legalábbis a modern világban) ezeket a parancsokat tartósan és büntetlenül át lehet hágni, meg lehet ragadni. Bebizonyította azt is, hogy ezek az értékek nemcsak az „elit”, a magas értelmiség számára fontosak. Előbb-tuőbb a mindennapi élet is élhetetlenné válik, a legjámborabb átlagemberből is harcost csinál, ha a hatalomnak semmiféle fékje nincs, és az önkényt, a hétköznapokat és a magánszférát is maga alá gyűri. (Ezt a tanulást a véres megtorlás éveit követően még az akkori rendszer is levonta. Valóban demokratikussá egy egypárti rendszer – ma már tudjuk –

nem válhatott. De hogy az u.n. magyar modell különbözött a tábor más országaitól, abban sajátos (és nagyon is korlátozott módon) éppen 1956. forradalma diadalmaszkodott saját legyőzői felett.

Az időtlen tanulságokon túl 1956. politikai végrendeletében vannak időről időre különösen aktuálissá váló elemek is. Ilyenek látom azt, hogy 1956 igazolta: ha ritkán, ha kivételes pillanatokban, és hacsak néhány vlaóban nagy ügyben is, de mégis csak lehetséges nemzeti összefogás azok között, akik egyébként nagyon is másképp gondolkodnak, másban hisznek, másként nevelkedtek.

Egészen biztos, hogy a kívánatos társadalmi berendezkedés dolgában, a gazdaság, a tulajdonlás, az intézményrendszer kívánatos szerkezetében, a múlt megítélésében Nagy Imre, Kéthly Anna, Mindszenty József, gróf Pallavicini, Vásárhelyi Miklós, Maléter Pál, a műegyetemi diák, a Magyar Írók Szövetsége, a Petőfi Kör, a Munkástanácsok és a Corvin köz más-mást (olykor gyökeresen mást) gondoltak. Ha az 1956-os forradalom győzhetett volna, ezek a nézeteltérések éles politikai viták formájában felszínre is kerültek volna. De nemcsak a forradalomnak megadatott rövid idő, hanem a nemzeti összefogás képessége is kellett hozzá, hogy ennek ellenére egyetértsenek a legfontosabban, és a történelemlkönyvek ugyanazon lapjára kerüljenek.

Az örökség persze személyes emberi tanulságokkal is szolgál. Arról, mire teheti képessé az embert, melyen nem sejtett tartalékokat mozgósíthat benne egy történelmi pillanat. Arról, hogy micsoda utakat, távolságokat tehet meg – még hozzá őszinte átélléssel és nem politikai kamélelonként – egy politikus. (Van e szebb példa erre Nagy Imre pályájánál?) Arról, hogy aki nem fél attól, hogy szembenézzen saját tévedéseivel, annál nem bűn, hanem erény, hogy megváltozik. Arról, hogy csak a teljes élet ítéhető.

Hogy mit üzen a ma ifjúságának 1956? Mindent, amit a fent jellemzett örökségből magáénak érez, kiválogat. És még valamit: hogy vannak a magyar történelemnek napjai (ilyen 1948. március 15. és 1956. október 23.), ahol váratlanul főszerepet kapott, az események motorja lehetett egy

generáció. Hogy néha fiatalok csinálják a történelmet. És nem is rosszul.

Budapest, 2002. november 8.

VÁLOGATTA ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
JANCSÁK CSABA

Vasúti fotókiállítás nyílt Szegeden!

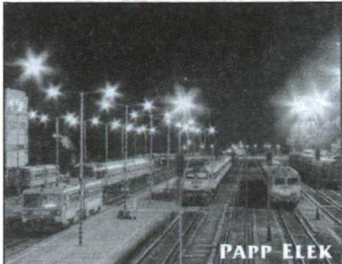
NAGY JÓZSEF: SZEGED ÁLLOMÁS

Országos vasutas fotókiállítás nyílt Szegeden 2002. november 30-án a Nagyállomás éttermében. A szegedi székhelyű Vasúttörténeti Alapítvány negyedik alkalommal kiírt országos pályázatát a Nagyállomás átépítésének századik évfordulója alkalmából tartották a felvételi épületben. A legendás MÁV-építész, Pfaff Ferenc nevéhez kötődő épület felújítás előtt áll, reméljük, a két év múlva esedékes következő kiállítás már a megszépült indóházban talál házigazdára.

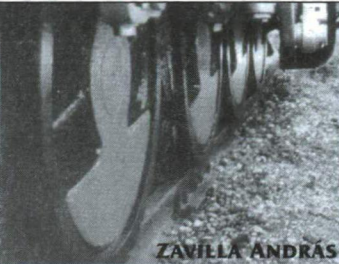
A pályázat nemcsak a kiírásban volt „országos”, a beérkezett pályamunkák száma és minősége kétségtelenül a legjelentősebb rangot biztosítják neki szerény, kis hazánkban. Elgondolkodtató viszont az is,

hogy a Vasúttörténeti Alapítványon kívül egyetlen más, vasúttörténettel és -nosztalgiával foglalkozó intézmény, szervezet (MÁV, Vasúttörténeti Park, Közlekedési Múzeum) sem hirdet hasonló megmérettetési lehetőséget a vasútbarátoknak.

Nyolcvannégy szerző összesen 612 fényképpel pályázott, ebből hetvennégy fotósnak összesen 295 képét állították ki a tablókra. Hat kategóriában tizennyolc szerző kapott pénzdíjazásos helyezést, tizenhat további kiállító tárgyjutalomban részesült. Szegeden 1996 óta már negyedik alkalommal versenyeztek a vasút világát állóképekké leképező profik és amatőrök. A fotópályázat és -kiállítás megvalósulásában elévülhetetlen

PAPP ELEK

ZAVILLA ANDRÁS

NAGY ISTVÁN

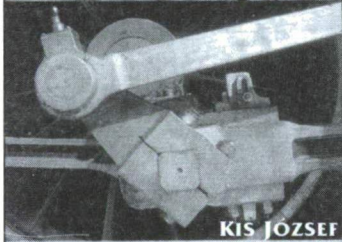
BELES LAJOS

LEHÓCZKI GÁBOR

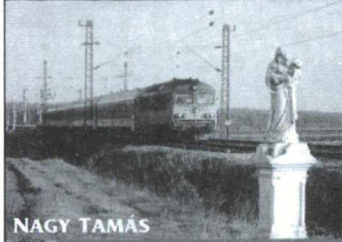
TUSNÁDI CSABA KÁROLY

KIS JÓZSEF

KOLOZSVÁRI DEZSŐ

NAGY TAMÁS

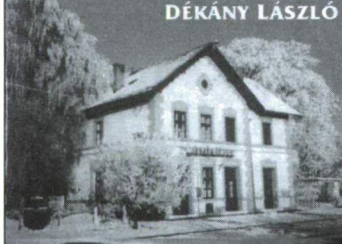
DÉKÁNY LÁSZLÓ

MÁTRAI MIKLÓS

ZÁGON LÁSZLÓ

ISPÁNOVICS JÓZSEF

KISS FERENC

PÉNTÉK LÁSZLÓ

ÁGG KÁROLY

IMRI JÁNOS

érdemei vannak Szabó Gyula vasútigazgató, kuratóriumi elnöknek és Nagy József titkárnak. Jelen beszámoló szerzője az első kiállításnak még berendezője volt, mert akkor a kiállítás kivitelezésében az alapítványt a szegedi bölcsészkaron Szabó Pál Csaba vezetésével működő honismereti kör is segítette. Azóta pályázóként vettem részt az újabb kiállításokon. „Az időszakos szegedi bemutatás után a kiállított anyag vándorútra indul a Kárpát-medencében, és a nagyobb vasúti központok helyi ünnepein tűnik föl. Legutóbb Zombolyán és Kikindán arattunk vele nagy sikert” – mondta megnyitóbeszédében Szabó Gyula.

A protokolláris pillanatok után hosszabb idő jutott a képek megcsodálására. Az amatőr fényképészek képei technikai profizmusról és a vasút feltétlen szeretetéről tanúsokodtak. Papp Elek, Beles Lajos és Csikesz Gábor felvételein a vasutat természetes és teremtett környezetében csodálhattuk meg.

Csanády Etele, Kürthy Csaba, Lehoczki Gábor és Prohászka Csaba képein a megjelenő témák dokumentatív értékkel is bírtak. Ágg Károly, Jakóts Ádám és Nagy József számítás- és fotótechnikai trükköket is felhasználáltak tablóikon. A szimbolikus kifejezőmódra tett merész (néhol ironikus) kísérletet Kiss Ferenc, Hambalgó Mihály, Ispánovics József és Mazumel László, ezeket láthatóan nagyra értékelte a zsűri. A már korábbi alkalommal is megérdemelt sikert elért Ekés András impresszionista hangulatú pályaudvarképeket mutatott be. Ahogy a színpalak között haladtunk, egyre több ismerős név köszönt vissza a képaláírásokon. Lassan azonban a hiányzóknévsora is elkészült: a korábban győztes Máthé Zoltán, az életműdíjjal elismert Kubinszky Mihály, illetve a nagyvasutak által legtöbbször foglalkoztatott Almási Zoltán, Grátzer Ákos és Németh Andor nem vettek részt az idei pályázaton.

Majd legközelebb...

S Z Á M U N K S Z E R Z Ő I

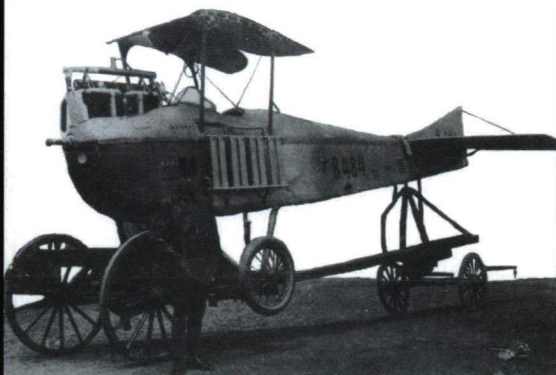
ALÁCS ATTILA hallgató (SZTE JGYTFK); ANTAL TAMÁS PhD hallgató (SZTE ÁJTK); CZOTTER GÁBOR főmozdonyvezető (Hegyeshalom); ENGI JÓZSEF közlekedéstörténész (Szeged); FEJES BÁLINT hallgató (SZTE JGYTFK); MÉSZÁROS CSABA tanár (Szeged); MÉSZÁROS TAMÁS hallgató (SZTE JGYTFK); NAGY DÁVID hallgató (SZTE JGYTFK); NAGY TAMÁS tanár (Tatabánya); PUSZTAI JÁNOS (Szeged); SIMON ENDRE TAMÁS tanár; SZLANICSÁN RÓZSA hallgató (SZTE JGYTFK); ZSÖMBÖR ATTILA hallgató (SZTE JGYTFK).

Ízelítő legújabb

kiadványainkból

A szegedi repülés története

szerkesztette Pusztai János

KÖZLEKEDÉSTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

T. HORVÁTH ÁGNES

A RÓMAI BIRODALOM
LATIN NYELVŰ LEVELEZÉSÉNEK
HÁROM ÉVSZÁZADA

MEGRENDELHETŐK

A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN SZEMÉLYESEN,
LEVÉLBE VAGY TELEFONON:
6725 SZEGED, BOLDOGASSZONY SUGÁR-
ÚT 6. INTERNET: BELVEDERE@JGYTF.U
-SZEGED.HU HONLAP: WWW.BELVE-
DERE.MERIDIONALE.HU TELEFON:
06 62/544-759

PERBÍRÓ JÓZSEF
1956 Szegeden
emlékeimben

SZEMTANÚ

*Perbíró József
1956 Szegeden – emlékeimben
(Életrajzi írások)*

Perbíró József a Szegedi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának dékánhelyettese volt. Mint vezető elnök részt vett a MEFESZ alakuló ülésén. A kötet a forradalmi Szeged polgármestere (a Városi Forradalmi Nemzeti Bizottság elnöke) életrajzi írásainak második, bővített, javított, fotó- és dokumentummelléklettel ellátott, reprezentatív formátumba szerkesztett kiadása.

*Kiss Tamás
Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége
1956, Szeged*

A szerző, a MEFESZ szervezője, vezetője (később a megtorlás áldozata) tanulmánya mellett első alkalommal kerül publikálásra a szervezet 1956. október 20-i ülésén készült rádiófelvétel szövege. A szerző a kötetben szereplő interjúban az eseményekben résztvevők érzelmi kötődéseiről és saját személyes sorsáról is vall az értő olvasónak. A szakmai közélet szerint is hiánypótló mű értékes dokumentummelléklettel záródik, amelyben közlése kerülnek az események archív fotói és a megtorlás jegyzőkönyvei is.

KISS TAMÁS
Magyar Egyetemisták
és Főiskolások Szövetsége
1956 – Szeged

SZEMTANÚ
FIATALOK, MINT A TÖRTÉNELEM SZEREPLŐI